

THE PECULIARITY OF THE USE OF STYLISTIC DEVICES IN PUBLICISTIC WORKS

Jaqsımuratova Guljahan Jenısbay qızı

Student of Karakalpak State University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11408529>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 30th May 2024

Online: 31th May 2024

KEYWORDS

Tropes, comparison, metaphor, metonymy, synecdoche, litota, hyperbole, irony.

ABSTRACT

The article will focus on the effectiveness of using stylistic devices in increasing the order and expressiveness of journalistic work. Articles by the publicist Omirbay Otewiev, presented on the pages of the printing house, and books out of print were selected as objects.

PUBLICISTIKALIQ SHİĞARMALARDA KÓRKEM SÚWRETLEW QURALLARINAN PAYDALANIWDIŃ ÓZINE TÁNLIĞI

Jaqsımuratova Guljahan Jenısbay qızı

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti student

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11408529>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 30th May 2024

Online: 31th May 2024

KEYWORDS

Troplar, teńew, metafora, metonimiya, sinekdoxa, litota, ironiya, giperbola.

ABSTRACT

Maqalada publicistikliq shıǵarmalardıń tartımlılıǵı hám tásirsheńligin asırıwda kórekem súwretlew qurallarınan paydalanıwdıń ózine tánligi haqqında sóz beredi. Obiekt sıpantında publicist Ómirbay Ótewievtiń baspasóz betlerinde járiyalanǵan maqalaları hám baspadan shıqqan kitapları tańlap alınǵan.

Jazıwda, sóylewde pikirdiń ıqshamlılıǵı, kórkemliliǵı hám onıń ótkirliǵı artıwı ushın tildegi hár qıylı kórkemlew quralları keń paydalanıladı. A.M.Gorkiy kórsetkenindey-aq, “til – ádebiyattıń birinshi elementi, sebebi hár qanday ádebiy shıǵarmanıń kórkemliliǵı onıń tili arqalı, ondaǵı kórkemlew quralları arqalı kórinedi.

Tildegi bunday kórkemlew quralları, tiykarınan eki túrli boladı: leksikalıq hám sintaksislik.

Leksikalıq kórkemlew quralları troplar dep ataladı, al sintaksislik kórkemlew qurallarına stilistikalıq (yamasa ritorikalıq) figuralar delinedi.

Troplar – bir sózdiń ayırım kontekstlerde óziniń tiykarǵı tuwra mánisinen basqa awıspalı xızmetin atqaradı[1]. Mısalı, “Mına **jaman ketegimnen** kirip shıqqanıma shúkir etip júrmen”. Bul jerde “**jaman ketek**” tawıq ketek yamasa iyt ketekti ańlatpaydı, al usı sózlerdi aytıwshı adamnıń turaq jayın ańlatadı. Ketek sózi menen ol óziniń turaq jayınıń

sánsız hám tómen jaǵdayda ekenin obrazlı túrde bildirip tur. Troplardıń (awıspalı mánis beriwdiń) bir neshe túrleri bar: metafora, epitet, metonmiya, sinekdoxa, giperbola, teńew, litota, ironiya h.t.b [2].

Teńew – kórkem shıǵarmada bir zatti, túsinikti, qubilisti ekinshi bir zat, túsinik yáki qubilis penen salıstırıp kórsetiw bolıp tabıladi [2].

Teńewler hár qıylı usılda bildiriledi: 1) kelbetliktiń usatıw mánisindegi – day\\ - dey\\, - tay\\ - tey affiksleri arqalı hám 2) sıyaqlı, yańlı, misli, misal, kibi h.t.b tirkewishler arqalı.

Mısal: “Keshki saǵım menen Ústirttiń qır-adırları xoshirey tartqan. Atız toltırǵan kóksúyrik, - tebendey shansılǵan biyday atızlarınıń birinen birine ótip, hasla sharshawdi bilmedik” [Дийди бәлент фермер. «Еркин Қарақалпақстан» 14-сентябрь. 2013-жыл].

“Kútkenge kún uzaq, oq tiyse bawırın jazıp ushalmaǵan súylindey súyiwshiligi uwız súttey úyip, janın qoyarǵa jer tappay tıprshılǵan Ayqızdı óz halına qoydı” [Балалыққа қайтыў. Нөкис. «Қарақалпақстан», 2014. 10-б.].

„Soldatlar kibi sap dizgen aq terekler menen qara tallardıń arasındaǵı aǵarańlap kóringen sheńgel tırnaqlı, ılay jaylar kózine isiq kóringennen ornınan qozǵalǵanday halda emes” [Теңиздің жини. Нөкис. «Билим», 2005. 188-б].

Giperbola – **ulǵayıp kórsetiw, bórttirip** súwretlew. Kórkem shıǵarmada anaw ya mınaw nárselerdi, shárayatlardı, kórinislerdi, personajlardı, olardıń is-háreketlerin shennen tısqarı bórttirip kórsetiw giperbola dep júritiledi [2].

Mısal: „Uzaq joldan eline asıqqan Jaqsımniń kózine awılıniń aqterek, qaratallarıń kókti teregen sıyaqlı kórinıwi, burqıladaǵan appaq may topıraǵın aspanǵa súwirip shiyraq qádem taslaladı“ - usılay kúsheyte súwretleydi.

“Olardıń hár biriniń tańnan aman shıqqanına quwanasań. Júreklilik etip, kúlińdi kókke ushırıp jiberetuǵın bul qáwıpli jaylarda otırǵızıp qoyıp, tınısh uyıqlaw múmkin be?!”

Litota – grekshe **litotes** – **ápiwayılıq, kishilik** degendi bildiredi. Litota súwretlep atırǵan zatti yamasa adamdı obrazlı etip kórsetiw ushın qollanıladı, ol giperbolaǵa (ulǵayıwǵa) qarama-qarsı túsinik. Súwretlep otırǵan zatti júdá kishireyip beredi. Mısalı, “Shappattay bala”, “Taqıyaday awıl” [2] sıyaqlı qollanıladı.

Mısal: “Kimdur, iyneniń ushınday aybıńa bola “kórgensiz” dep batıra-batıra sóz aytsa kewlińe algórme! Adamniń kórgeninen kórmegeni, bilgeninen bilmegeni qansha...”.

“Jas mingen sayın gúyzelgish, eń jamanı, urıs-qaǵısta úlken aǵasınan asırıp alǵan balası Paraxat kózlerine shıbın shelli kórinbey qaldı”.

Metafora (Grekshe metaphora – awıstırıw, ózgeritiw sózinen, meta – qaytadan, phora – kóshiremen). Kórkem súwretlew qurallarınıń biri. Metafora zatları bir-birine megzetiwge tiykarlanǵan awıspalı súwretlewdiń túri [3].

“Ol óziniń forması jaǵınan teńewge jaqın, biraq teńewdegidey bolıp zat salıstırmaydı. Mısalı, “ol-arıslanday” degen teńew, “ol-arıslan” metafora” [4].

Kórkem ádebiyatta metafora predmetlerdi, waqıya-qublılardı ayqın, tásirli sáwlelendiriw ushın qollanıladı. Kórkem shıǵarma ómir, jámiyet, tábiyat hám insanniń ruwxıy dúnyasındaǵı qublılardıń kórkem sáwleleniwi bolıp esaplanadı. Usı qublılardıń beriliwinde, shıǵarmanıń kórkemligin támiynlewde, onıń mazmun tereńligin júzege shıǵarıwda metaforanıń áhmiyeti úlken.

Metafora – sózdiń maǵanasın ózǵertip aytıw, súwretlew obektin ele de ayqınlap, sulıwlandırıw ushın olardı ózlerine uqsas zatqa yáki qubılısqa megzetiw, solay etip mazmun kórkemligin támiynlew bolıp esaplanadı [5].

Mısal: *“Nazarbay qayda dep jılap júrsem, qızım kórinbeydi. Izine ergen qızıl shaqa palapanlarım joq...”.*

“-Dúnyanıń gılti bilim-ilimde, ata-babalarımız qarańǵı zimistannan alıp shıǵatuǵın shıraq, jol kórsetiwshi juldızǵa sanaptı”

K.Mámбетov metofarǵa “zattıń burınǵı házirgi jaǵdayların obrazlı salıstırıw. Onda úlkennen kishireytiw, kishiden úlkeytiw elementleri bar. Kóbirek adam ármanların sıpatlawǵa baǵdarlanadı. Qurılısı jaǵınan giperbolaǵa ádewir jaqın” [6] dep sıpat beredi.

Epitet – grekshe **epitophios** – **anıqlıq** mánisinde. Epitet zat hám qubılısardıń sapasın, sıpatın ayqınlastırıw ushın qollanıladı. Epitet kórkem súwretlewdiń eń jiyi qollanılatuǵın túri, ol arqalı jazıwshı-shayırlar qaharmannıń yamasa súwretlep atırǵan zattıń, qubılıstıń anıq kózge túserlik ayqın belgisin atap kórsetedi, solay etip, onı kózge ayqınraq etip elesletedi [2].

Mısal: *“Názigúl jeńgem jigitliktiń háseri murınǵa urǵan mektepti pitkerer jılı awılǵa kelinshek bolıp tústi”.*

“Sen, mineziń jipektey esilgen jaqsı qızsań! “Anası maqtaǵan qızdı alma, jeńgesi maqtaǵannan qurı qalma”dep Jaqsım adam tanıydı”.

Metonimiya – grekshe **metha** – **qaytadan, nimios** – **ataw, qaytadan ataw** degendi ańlatadı. Eki predmet yáki qubılıstıń óz ara ishki hám sırtqı baylanısına qaray awıspalı mánida qollanılgan sózler metonimiya dep ataladı. Bunday baylanıslar hár qıylı boladı. Bir predmet arqalı oǵan baylanıslı ekinshisi túsiniledi [1]:

Mısal, “Qala uyıqlap atır”, qala emes, al ondaǵı adamlar uyıqlap atır.

Mısalı: *“Bara-bara, qara qazan birde qaynasa, birde qaynamay, kók shay menen qattı nanǵa júrek jalǵap jatatuǵın kúnlerdiń sanı kóbeydi”¹.*

Sinekdoxa – grekshe **synecdoche** – **uqsatıw** mánisinde. Kórkem shıǵarmada bit pútinniń ornına onıń bir bólshegin alıp súwretlew usılı. Mısalı, shay’ir I.Yusupov óziniń Berdaqqa arnalǵan qosıǵında:

Sen qosıqsań jırtıq úyde tuwılǵan.

Ash xalıqtıń ármanına juwılǵan. - degen qatardaǵı “qosıqsań” degen sóz arqalı sen pútkil qaraqalpaq xalqınıń ármanın jırlawshı bir poeziya, ádebiyat dúnyasısań degen mánini obrazlı túrde sinekdoxa arqalı jetkerip tur. Sonıń ushın bul súwretlew usılı metonimiyanıń bir túri sıpatında qaraladı [2]. Mısal: *“Mıń bezbúyrek bolsa da kózimizdiń aldında ğorbalańlap, tiri júrgenińe quwanamız. Ballarım-aw, basındaǵı oramalına emes, aqılına qarap, bir shúberek baslını qollarımızǵa qondırası”.*

Ironiya – grekshe **eroneia** – **jortaǵa** degendi ańlatadı. Belgili bir qubılıstı, adamnıń minez-qulqın mısquılaw, dálkeklew maqsetinde qollantuǵın kórkem súwretlewdiń bir túri. Aytıwshı óz sózin tuwra mánisinde bermesten, onı astarlap, oǵan basqasha mánis júklep beredi. Sózdiń mánisine qaraǵanda ol maqtap atırǵan sıyaqlı, al haqıyqatınada mazmunı

¹ Өтеулиев Ө. Теңиздиң жини. Нөкис. «Билим», 2005. 67-б.

o‘gan qarama-qarsi keledi, misqillap kúlip atirganin kóremiz. Sonliqtan da, ironiya hár qiyli astarli máhini a‘latip, satiralıq hám yumorlıq, tımsallarda kóplep ushırasadı [1].

Mısal: *“Úsh jılğa shekem kózabağa húkmettiñ jumısına jollama alğanı bolmas túbi tesik shelektey shúńgil qaltasın toltıra almay búlindi”.*

Juwmaq ornında sonı aytıw orınlı, avtordıń meyli ádebiy, meyli publicistikalıq shıǵarması bolsın, bárinde bizge oy salatuǵın waqıyalar menen qatar izleniw talap etetuǵın túsnikler, kórkem súwretlew qurallarına gezlesemiz.

References:

1. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилинің стилистикасы. Н., 1990.77-б.
2. Ja‘rimbetov Q. A‘debiyattani‘wdan sabaqlar. Nokis. ” Qaraqalpaqstan”, 2012. 65-b.
3. Ахметов С., Усунов Ж., Жәримбетов Қ. Әдебияттың атамаларының орысша-қарақалпақша түсиндирме сөзлиги. Нөкис, «Билим», 1994.130-б.
4. Ахметов С., Султанов Қ. Әдебияттануы. Нөкис. Қарақалпақстан. 1987. 147-б.
5. Салаев Ф, Құрбониезов Г. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. Тошкент. «Янги асп авлоди», 2010.
6. Мәмбетов К.Әдебият теориясы. Нөкис.Билим. 1995. 117-б.
7. Өтеўлиев Ө. Адамларға сырлас болсаң. Нөкис. «Қарақалпақстан», 1993. 100-б
8. Өтеўлиев Ө. Балалыққа қайтыў. Нөкис. «Qaraqalpaqstan», 2014. 52-б
9. Өтеўлиев Ө. Теңиздиң жини. Нөкис. «Билим», 2005. 67-б.
10. Өтеўлиев Ө. Дийди бәлент фермер. «Еркин Қарақалпақстан» 14-сентябрь. 2023-жыл.
11. [МЕДИА МАТНЛАРИ САРЛАВҲАЛАРИДАГИ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР.](#) ГС Сеитназарова - Journal of Universal Science Research, 2023
12. [PRESS LANGUAGE IS A QUALITY OF LITERARY AND ORAL LANGUAGE SIZE.](#) G Seitnazarova - Конференции, 2020
13. [Relativity of the Genre, Theme, Idea and Image in Artistic Expression.](#) SG Suxanatdinovna.